

recensie 'VAN SOPHIA TOT MARIA' door Heidi Hegeman voor zinweb

Dit omvangrijke boek (ruim 400 pagina's) is gezien de opbouw zowel geschikt voor persoonlijke bezinning, om iets te leren over de veranderingen in vrouwelijke aspecten van het goddelijke, als voor bespreking in een groep.

De inhoud bestaat kort samengevat uit het schetsen van een volledig beeld van de vrouwelijke Sophia. Zij, ook onderdeel van de joodse en christelijke God, bouwde aan de hand van zeven zuilen haar eigen tempel. Dit heiligdom was toen nog gewijd aan de bewustwording van het goddelijke in de mens zelf. De kosmische kennis van Sophia raakte verstopt onder nieuwe patriarchale kennis. Van de tempel resten bouwstenen, die haar oude kennis opnieuw kunnen doen herleven. Gebruikte bouwstenen zijn: talloze mythen, symbolen, canonieke en apocriefe teksten de eeuwen door, en eigen ervaringen door mystici met deze Sophia. Deze kant wordt in dit boek belicht tot in al haar (verschillende) details. Uitgegroeid tot tegenpool van het mannelijke 'gelijk'.

De gebruikte reproducties van Sophia-beelden in de kunst vond ik als kunsthistoricus heerlijk veelzijdig. Niet alles is immers in woorden uit te drukken. Ieder steentje, ook qua typografie handig voor gebruik in groepen, formuleert een stukje verloren gegane geheimtaal. Hier neem ik de inhoudsopgave als leidraad voor de inhoud in het kort. De terminologie blijkt wat symbolisch. Het boek begint met het reconstrueren van de bronnen die de bouwstenen zijn. Dan volgen er hoekstenen. Sophia functioneerde als oerkracht in de scheppingsmythe, als bewustzijn in ontwikkeling ('ken uzelf'), en als het voelen ervaren van moeders, opgebouwd uit negen mozaïeksteentjes. Het denken van de vaders wordt hiertegenover gezet. De verandering daardoor in mens- en godsbeelden wordt duidelijk uitgelegd. Verschillende wijsheidstradities die elkaar kruisbestuiven worden de marmeren vloer van de tempel genoemd. Daarop volgen de zeven zuilen als een niet eenvoudige puzzeltocht. Immers, het wisselende 'onderduik'-karakter van Sophia maakt haar inderdaad ongrijpbaar. Het is prettig te merken hoe veel verschillende tradities gemeenschappelijke kenmerken hebben. Oermythes uit Egypte passeren de revue, de Indiase Shakti, de Griekse en hellenistische Sophia. Soms wat herhalingen maar niet teveel volgen in hoe zij verder leeft in het jodendom voor en na de ballingschap, in het oerchristendom, in oost en west, met veel nadruk op de gnostiek. Als moeder en echtgenote van de Allerhoogste, Barbelo. Vervolgens daalt Sophia neer en raakt verlost (als volmaakt bewustzijn). Handig bij het puzzelen blijkt het groeperen van de noten (een geweldige hoeveelheid aan bronnen) per hoofdstuk. Veel van deze bronnen geven aan dat de wereld ontstond vanuit een manvrouwelijke eenheid. En dat mensen ooit gericht waren op het één mogen worden met het goddelijke. Mooi is de omschrijving van hoe Sophia in den beginne met God samen schiep. Samen scheerden zij als geest over de wateren. In het latere monotheïsme raakte deze invloed uiteraard 'neutraal' vermannelijkt. Sophie veranderde via tussenstappen (Helena) in het beeld van een nieuwe bemiddelaars tussen hemel en aarde: Maria. Opnieuw kan in onze eeuw deze Maria zich terug ontwikkelen, is het uitgangspunt van Van der Meer. Haar ideaal is opnieuw een Sophia die als voorspreekster van mensen de verloren beelden van het goddelijke, mens en wereld herstelt. Die terugkeer van Sophia is na de mystieke beelden (zesde zuil) de laatste zuil van Van der Meers tempelreconstructie.

Mij interesseerde het herschrijven van verborgen geschiedenissen altijd al. De speurtocht in Van der Meers eerdere Van Venus tot Madonna, een verborgen geschiedenis (2006) boeide mij. Beide boeken zijn wat vergelijkbaar. Vaak ervoer ik ze als een wat wonderlijke combinatie. Annines diep en wetenschappelijk doorvragen naar de vele hiaten die zeker zijn gecreëerd de eeuwen door, dwingt respect af. Daarnaast is de stijl vooral impressionistisch, verhalend en intuïtief. Meer gericht op stromingen en op energie, dan op

systemen. Wat ik een voordeel vind. Soms formuleert de schrijfster bij het vooruitkijken voorspellend en veroordelend. Dat vind ik dan jammer. Zou dat niet wellicht een aantal mannelijke rationalisten afschrikken. Het invullen her en der met wat emotionele formuleringen dwingt bij mij wat minder respect af. Maar ook hier geldt dat meningen mogen verschillen. Het is ook wel terecht, dat mannelijke wegvertalingen van de vele beelden die er ooit waren van moeders, vrouwen en het vrouwelijke in God, aversie oproepen bij vrouwen. Zeker wanneer zij aan de hand van deze boeken terug kunnen gaan naar de bron. Waarom is Van Sophia tot Maria een geschikte leidraad in deze zoektocht? Omdat een groot deel van het eigen zoeken van de schrijfster hierin samenkomt. Als godsdiensthistorica en theologe stopte Van der Meer sinds haar promotie bij Gilles Quispel (1989) haar ziel in het opsporen van verstopt geraakte tegengeluiden. Niet alleen binnen de gnostiek, al zijn er vele gnostische en apocriefe teksten als bron letterlijk leesbaar opgenomen. Ook andere beelden, ouder nog, worden genoemd (zij het minder dan in Van Venus tot Madonna) uit de tijd van de matriarchaten. Totdat uiteindelijk in het 'vaderland' de Moeder werd verbannen en verborgen in symbolen en beelden die lang niet voor iedereen herkenbaar meer zijn.